

อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผากับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ เศรษฐกิจ

ของชุมชนบ้านเกวียน พ.ศ. 2484 - 2526

นาย เฉลิมชัย โกกขุนทด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2530

ISBN 974-568-027-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

012879

I 10294995

The Pottery Industry and Socio-Economic
Change of The Dan Kwian Community, 1941 - 1983

Mr. Chalermchai Kokekhuntod

A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of the Requirements

For the Degree of Master of Arts,

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1987

ISBN 974-568-027-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์

อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผากับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม
และเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเกวียน พ.ศ. 2484 - 2526

โดย

นายเฉลิมชัย โกลขุนทด

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ฉลอง สุนทราวณิชย์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรภักย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจาวี)

ประธานกรรมการ

.....
(อาจารย์ฉลอง สุนทราวณิชย์)

กรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แด ทิลกวิทย์รัตน์)

กรรมการ

.....
(อาจารย์สายชล วรรณรัตน์)

กรรมการ

หัวข้อวิทยานิพนธ์ อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผากับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนคนเกวียน พ.ศ. 2484 - 2526

ชื่อนิติกร นายเฉลิมชัย โภกขุนทด

อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ฉลอง สุนทราวดิษฐ์

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา 2529

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนคนเกวียน อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ระหว่างปีพ.ศ. 2484 - 2526

จากการศึกษาพบว่าในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2484 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจยังเป็นแบบยังชีพ ยึดการทอผ้าเป็นอาชีพหลัก และมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูทอผ้า ในระหว่างปีพ.ศ. 2484 - 2509 เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายในชุมชนอันเนื่องมาจากมีผู้เข้าไปประกอบการค้าเครื่องปั้นดินเผามากขึ้น เป็นผลให้กิจกรรมเครื่องปั้นดินเผามีการขยายตัว แต่ก็ยังมีได้มีผลกระทบตอสังคมมากนัก ลักษณะทางสังคมยังคงเป็นระบบเครือญาติ ยึดติดอยู่กับจารีตประเพณี

ภายหลังปีพ.ศ. 2510 ได้มีกลุ่มนักวิชาการเข้าไปเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผา จากเดิมที่เคยผลิตเป็นภาชนะใช้สอย มาเป็นเครื่องตกแต่ง ซึ่งส่งผลให้เป็นที่แพร่หลายมากขึ้น ขณะเดียวกันการที่มีนายทุนและนักธุรกิจภายนอกได้เข้ามาลงทุนเพื่อประกอบกิจการค้าและผลิตเครื่องปั้นดินเผา ก็มีส่วนทำให้กิจกรรมการผลิตเปลี่ยนแปลงไป จากการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน มาเป็นอุตสาหกรรมที่มีระบบการจัดการในแบบธุรกิจการค้า ซึ่งเป็นผลทำให้สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากวิถีชีวิตที่เคยมีอิสระในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ก็ต้องมาผูกพันกับระบบนายทุน หน่วยงานตามระบบโรงงาน นายทุนได้เข้ามามีบทบาทต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ผู้ผลิต

๑

ชาวบ้านบางรายที่เคยผลิตเครื่องปั้นดินเผาต้องหันไปประกอบอาชีพอื่น บางรายเปลี่ยน
มาเป็นผู้ใช้แรงงานรับจ้างแทน นอกจากนี้การที่ภาวะทางเศรษฐกิจของชุมชนกำลังเติบโต
มากขึ้นนี้ เราจะพบปัญหาทางสังคมที่เป็นผลึกความยากลำบากเช่นกัน

Thesis Title The Pottery Industry and Socio-Economic Change
of The Dan Kwian Community, 1941-1983

Name Mr. Chalermchai Kokekhuntod

Thesis Advisor Chalong Soontravanitch

Department History

Academic Year 1986

Abstract

This thesis aims to study economic and social change in Dan Kwian community resulting from the expansion of the pottery industry between 1941 and 1983 -

Research reveals that before 1941 there was no significant change in Dan Kwian. The economy was one of subsistence, with agriculture as its base and the manufacture or pottery serving as an additional occupation after harvesting time. Between 1941 and 1966 there occurred some economic changes within the community, owing to an increase in trading these wares. This resulted in an expansion of the industry, but there was no significant social change because Dan Kwian Society was still based on traditional family or clan relationships.

After 1967 a group of academics altered the character of Dan Kwian pottery by changing its function from being utensils for everyday use into being decorative wares. At the same time investors and businessmen from outside the community began to invest in the

manufacture and marketing of the pottery. The scale of production thus changed from being a cottage industry into an industry which was run as a trading business. This in turn changed the economy and the society of the community : from a way of life relatively independent as regards the manufacture of pottery, the Dan Kwian potters became dependent on the capitalist system, having to cater to the demands of trade and industry. Investors increasing their role caused some potters to turn to other occupations, while others became employees instead. Furthermore, the changing economic situation in an expanding community has given rise to contingent social problems.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากอาจารย์ฉลอง
สุนทรวิชย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้คำปรึกษาและแนะนำในการศึกษาวิจัย
และอาจารย์สายชล วรณรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจारी ผู้ช่วยศาสตรา-
จารย์ แล คิลกวิทย์รัตน์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนขอกราบ
ขอบพระคุณด้วยความเคารพ

ขอขอบคุณ คุณสมบุรณ์ ไทยวัชรามาศ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา
อาจารย์วิโรจน์ ศรีสุโร อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ อาจารย์เฉลียว สุภเมธานนท์
นายเปี้ย ป้อมกระโทก นายพรม กิตติเวทยานุสรณ์ ตลอดจนอาจารย์ใหญ่และครู
โรงเรียนบ้านค่านเกวียน (นันททำอ่าง) ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและซื่อสัตย์เห็นอันมี
ประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ คุณวัชณา ป้อมชัย นักศิลปะผู้มีความคิดสร้างสรรค์ และ
พยายามสานต่ออีกของค่านเกวียนด้วยใจรัก ตลอดจนชาวบ้านค่านเกวียน ทำอ่าง
ทุก ๆ ท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้คำบอกเล่าถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
กับงานวิจัยนี้

ขอขอบคุณ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
รุ่น '25 '26 '27 และ '28 ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและกำลังใจกับผู้เขียน
อย่างมากตลอดเวลาที่เขียนวิทยานิพนธ์นี้

ความรักและความห่วงใยจากคุณแม่เลี้ยง น้องประไพศรี ภรรยา และลูก
ได้เป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้ผู้เขียนฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ
ลุล่วงไปได้

ความดีที่มีประโยชน์ขอมอบให้กับนายเขียน จันทรภาส (แซ่จันทร์) บัญชาชน
ในท้องถิ่นที่สร้างงานเขียนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
ปกคติกกรรมประกาศ	ช
สารบัญแผนที่	ฉ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนค่านเกวียนก่อนปี พ.ศ. 2484	
สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์ของชุมชนค่านเกวียน	5
ลักษณะเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนค่านเกวียน	21
1. การทำการเกษตร ทำนา ทำไร่	21
2. การผลิตเครื่องปั้นดินเผา	22
ลักษณะสังคมของชุมชนค่านเกวียน	35
ความเชื่อและพิธีกรรม	39
1. พิธีเซ่นไหว้ศาลตามปูและการละเล่นพื้นเมือง	41
2. การไหว้ครูเครื่องปั้นดินเผา	44
บทที่ 3 เครื่องปั้นดินเผากับเศรษฐกิจของชุมชนค่านเกวียนระหว่าง พ.ศ.	
2484 - 2509	46
ปัจจัยที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง	46
1. การก่อตั้งโรงเรียนประถมอาชีพอำเภอกะทอก 1 (แผนก	
ช่างปั้น) พ.ศ. 2477 - 2481	46
2. ภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2484 - 2488	56
ความเปลี่ยนแปลงทางค่านเศรษฐกิจของชุมชนค่านเกวียน พ.ศ.	
2484 - 2509	60
1. ความเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม " ผู้ประกอบการ "	61

✓ 2.	การขยายตัวของแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา.....	66
✓ 3.	การขยายตัวของผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา.....	70
บทที่ 4	อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผากับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนด้านเคเวียนระหว่าง พ.ศ. 2510 - 2526	76
	การเฝ้าระวังของอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา	76
✓ 1.	การเข้ามาของนักวิชาการกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผา	76
✓ 2.	การขยายตัวของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการค้า	81
	ผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชน	91
1.	การอพยพของประชากร	91
2.	ศูนย์กลางความเจริญของชุมชน	95
3.	การถือครองและสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	98
	ความเสื่อมโทรมของผู้ประกอบการผลิตชาวท้องถิ่น	102
	ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนด้านเคเวียน	108
1.	ความเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธบนพื้นฐานทางเศรษฐกิจ	108
2.	ความเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณีและความเชื่อ	119
บทสรุป		123
บรรณานุกรม		127
ภาคผนวก		138
ประวัติผู้แต่ง		153

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
1 แสดงอาณาเขตของจังหวัดนครราชสีมา	6
2 แนบที่สังเขป อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา	7
3 แนบที่สังเขป ตำบลท่าอ่าง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา .	8
4 แนบที่จกตั้ง เขตสุขาภิบาลบ้านเกวียน	9
5 แนบที่สังเขปการเดินทางไกลของนักเรียนโรงเรียนประจำ ตำบลท่าอ่าง วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2475	10
6 แนบที่เดินทางไกลของนักเรียนโรงเรียนประจำตำบลท่าอ่าง วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475	11
7 แนบที่สังเขปแสดงการเดินทางไกลของนักเรียน เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2476	12
8 แนบที่แสดงแหล่งกินเหนียวที่ใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกวียน .	
9 แนบที่แสดงสถานที่ผลิตและจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา	13
10 แนบที่สังเขปแสดงการเดินทางไกลของนักเรียนโรงเรียนนันทท่าอ่าง เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475	20

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 ตารางแสดงปริมาณสินค้าที่สถานีรถไฟโคราชได้รับและได้ส่ง ในระหว่างปี พ.ศ. 2446-2469	57
2 ตารางแสดงอัตราแรงงานในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ระหว่างปี พ.ศ. 2499-2509	70
3 ตารางเปรียบเทียบอาชีพผู้ปกครองนักเรียนเข้าใหม่ของแต่ละ ปีโรงเรียนบ้านค่านเกวียน ระหว่างปี พ.ศ. 2477-2508..	71
4 ตารางแสดงการอพยพโยกย้ายประชากรปี พ.ศ. 2510- 2527	92
5 ตารางแสดงจำนวนประชากรในเขตสุขาภิบาลค่านเกวียน ปี พ.ศ. 2527	94
6 ตารางแสดงร้านประกอบกิจการค้าในเขตสุขาภิบาลค่านเกวียน ปี พ.ศ. 2527	95
7 ตารางเปรียบเทียบรายการประเมินภาษีเงินได้ของผู้ประกอบ การค้าภายในตำบลท่าอ่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2518-2522..	97
8 ตารางเปรียบเทียบการถือครองและสูญเสียกรรมสิทธิ์ ในที่ดิน ระหว่างปี พ.ศ. 2512-2516	98
9 ตารางแสดง เนื้อที่เพาะปลูกในเขตหมู่บ้านที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2527	100
10 ตารางเปรียบเทียบอาชีพผู้ปกครองนักเรียนเข้าใหม่ของแต่ละปี โรงเรียนบ้านค่านเกวียน ระหว่างปี พ.ศ. 2509-2527 ...	103
11 ตารางแสดงผู้ที่มิใช่ชื่อนามสกุลลง"กระโทก"	113
12 ตารางเปรียบเทียบสถิติอาชญากรรม	115
13 ตารางเปรียบเทียบสถิติอาชญากรรมคดีลักชิงทรัพย์ ระหว่างปี พ.ศ. 2512-2521	117
14 ตารางเปรียบเทียบอาชญากรรม	117

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ	หน้า
1 แสดงแหล่งกักเก็บในการใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา	24
2 แสดงกรรมวิธีในการผลิตเครื่องปั้นดินเผากำเนินการ	26
3 แสดงกรรมวิธีในการปั้นและอุปกรณ์การปั้น	28
4 แสดงการตกแต่งและการเผาภายในเตาถลุง	30
5 แสดง เปรียบเทียบเตาเผาแบบดั้งเดิมและเตาถลุง	32
6 ศาลาปฏิบัติประจำหมู่บ้าน	40